

VARER TIL GUINEA

Af

GEORG NØRREGÅRD

Lige fra den danske guineafart tog sin begyndelse i midten af det 17. århundrede, til regeringen solgte de danske etableringer på Guldkysten til England år 1850, var det stort set de samme slags varer, der indgik i skibsladningerne til den afrikanske kyst.

Vareførselen på denne „rute“ havde to formål, det ene at skaffe de nødvendige hjælpemidler frem til de danske, der byggede forter på kysten og blev derude for at opretholde handelen med negrene, det andet at overføre de varer, hvormed man hos de indfødte tiltuskede sig det eftertragtede guld, elfenben og slaver. De fleste af skibene var beregnet til at indtage en slave-last i Guinea for at sejle videre dermed til Vestindien. Skibene rummede derfor også ofte varer til Vestindien. Endvidere var man betænkt på visse næringsmidler til neger-slaverne undervejs over Atlanterhavet; men en del af deres føde blev almindeligvis fremskaffet ved indkøb af millie på den afrikanske kyst.

I det følgende vil det fortrinsvis blive den ældre tids vareførsler til Guinea, der kommer på tale. Herom ved man god besked, fordi der sammen med skibsbøgerne i Rigsarkivet er bevaret ikke så få fortegnelser over ladningernes indhold. Sådanne cargo-fortegnelser mangler vel for den allerførste tid; men allerede fra 1674 haves en meget udførlig liste over ladningen i det vestindisk-guineiske kompagnis skib „Charlotta Amalia“, hvoraf man ser både de enkelte varesorters mængde og indkøbspris, i mange tilfælde også noget om, hvorfra de kom. At det nævnte skib aldrig nåede Guineakysten, men strandede

på Vinga skær ved Göteborg den 18. januar 1675, er i denne forbindelse af underordnet betydning¹; man må antage, at andre skibe, der var bestemt til Guinea, blev udrustet med en tilsvarende ladning.

Til belysning af vareførselen tjener endvidere et andet materiale, der i stor udstrækning er bevaret til nutiden, nemlig de fortegnelser over varelageret på forterne, som opperhoveder eller guvernører lod følge med de „generalbreve“², som de hjemsendte med beretning om tilstandene på kysten. Ligeledes tilføjede de gerne nogle bemærkninger om, hvilke varer de ønskede at få udsendt, således at man til en vis grad kan følge, hvad der var på mode mellem negrene. Den let afsættelige vare betegnedes i disse skrivelser som „trocken“.

Den del af ladningen, som var beregnet til brug for mandskabet på forterne, var alsidig. Den hvide mand løb ikke an på at kunne skaffe sig ret meget andet end madvarer fra de indfødte. Hvis han skulle leve et civiliseret menneske derude på kysten, måtte han have næsten alle de europæiske kulturgoder tilsendt fra hjemlandet, og listerne over de varer, som han fik ud, omfattede derfor næsten alle de ting, som opremses i et vareleksikon. I det følgende skal anføres de vigtigste varer, som indgik i „Charlotta Amalia“s ladning.

Når skibet medbragte store mængder brød, smør, byggryn, ærter, oksekød, stokfisk og øl, var det selvfølgelig i første omgang til brug under overfarten³, og det blev kun til en erindring om det fjerne hjemland, hvis nogen af disse artikler kom på bordet i Guinea; men en række delikatesser og navnlig et vinlager kompletterede spisekammeret for at også forternes mand-

¹ „Fortegnelse paa Warene udi Skibet Charlotta Amalia“ samt akter vedr. skibbruddet ligger i pakken Skibs-Bøger, Dokumenter og Regnskaber 1674—77 i det vestindisk-guineiske kompagnis arkiv i Rigsarkivet.

² „Generalbreve“ ligger for den ældre tid i Breve og Dokumenter indkomne til det vestindisk-guineiske Kompagnis Direktion og Bogholder med Koncepter til udgaaede Breve 1680—81 og i Breve og Dokumenter indkomne fra Guinea 1687—1754, 5 pakker, i kompagniets arkiv.

³ Et sted opgøres proviant for en måned for en normal skibsbesætning på 60 mand til 1000 pd. brød, 350 pd. flæsk, 500 pd. kød, 250 pd. smør, 500 pd. stokfisk, 1 td. gryn, 2 tdr. ærter samt øl og brændevin efter behag.

skab, i alt fald guvernører og befalingsmænd, kunne få krydderi på tilværelsen. Således var der både sukker og tamarinde, svedsker og rosiner, korender og oliven, kapers, sennep, peber, kanel, muskatblomme, ingefær, nelliker, annis, safran, mandler og dansk kommen om bord. Man startede med ikke mindre end 3 fade franske svedsker, men kun ganske små portioner af „specerierne“.

Vinlageret bestod især i 13 jernbeslagne ahmer med en spansk vin, der var kommet til København over Holland; endvidere var der rinsk vin, ligeledes kommet over Holland, og en del fransk vin, der siges at være „af Juels parti“ — Jens Juel var en af direktørerne i det vestindisk-guineiske kompagni. Langt bedre var man dog forsynet med brændevin, men det skulle også strække til både på skibet og på forterne, og så skulle der endda gerne blive noget at sælge til negrene. Til ladningen hørte i øvrigt en stor mængde tomme fade, hvoraf en del formentlig var reservebeholdere til vand, men en anden del beregnet „til at pakke gryn i“, d. v. s. millie.

En meget stor del af fortegnelsen over ladningen opremser de talrige slags redskaber, værktøj og remedier, som måtte medbringes til husholdningen og til udførelse af de forskellige slags håndværk. Til dels er det i nutiden vanskeligt at bestemme, hvad de gamle ord dækker over. Af jerntøj var der økser, køfødde, hamre og en mængde „fod- eller hand-klifuer med splisser“, formodentlig slavebøjer. De almindelige brugsting til besætningerne var af træ, således fade, skåle, tallerkener, skeer, sleve, saltkar, sier, trug etc. Af tintøj var der meget mindre, men dog en del fade, tallerkener og brændevinsbægre, 1 vinkande, 1 ølkande, 1 saltkar og 1 stikbækken. Endvidere havde man 12 fine stentallerkener. Af drikkeglas omtales kun få, 12 bægre til vin, 2 fine vinglas, 12 ølbægre etc. Af stentøj nævnes 16 grå skibskander, 8 fine blåmalede krus med låg samt forskellige andre krus.

Særlig omfattende var fortegnelsen over værktøj og materiale til skibsbødkeren. Der var træskiver, staver og tøndebånd af forskellig størrelse; der var hamre og økser, knive og file og drivholter. Til ladningen hørte også en del tømmer og brædder.

Det var meget velkomment, hvis europæiske håndværkere ville rejse med til Guinea og der arbejde i deres fag.

Videre nævnes pumper, skæppemål, fjerdingkar, ottingkar, kurve, koste, lamper, tragte, ildtøj og murskeer. Altsammen udtryk for de højst varierende arbejder, der skulle udføres på forterne. Dertil kom forbrugsvarer som skind og læder, studehår, olie, tælle, lys, sæbe, tran, svovl, salpeter, beg, tjære, medikamenter og farver. Medikamenterne medførtes til en værdi af omtrent 30 rd. Farverne omfattede bl. a. kønrøg, okker, kridt, brunrødt og spansk grønt; også pensler havde man husket. Kork, flag, tovværk og hængemåtter var vel først og fremmest til brug på skibet, men kunne også nok finde anvendelse på kysten.

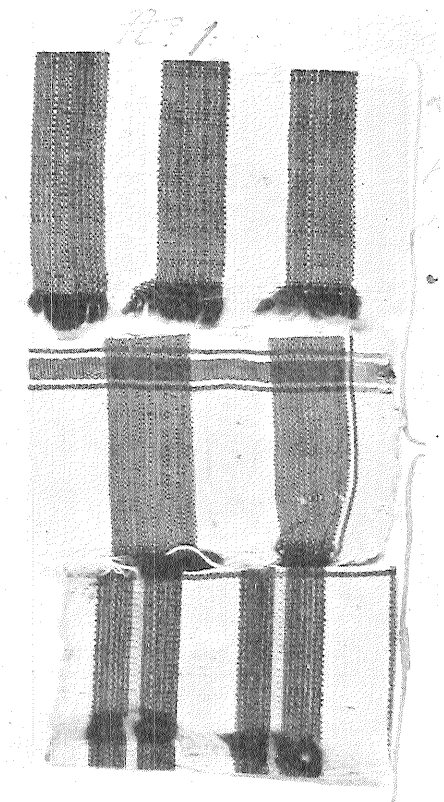
Til brug for kontorarbejdet var der skrivebøger, papir, blækpulver, pennefjer og lak. Åndslivet var repræsenteret ved 4 tyske almanakker, 20 sang- og bønnebøger, 1 postil og 1 alterbog.

Endelig måtte der tænkes på etablisementernes forsvar, og foruden de våben, som hørte til skibet, medførtes „stykker“, d. v. s. kanoner af forskellige kalibre. Der var 2 sekspunds, 3 firepunds, 1 trepunds og 2 falkenetter. Af de firepunds omtales 2 som købt i Helsingør. Hertil kom rapperter og kugler. Af kugler havde man 150 ottepunds, 60 sekspunds, 283 firepunds, 30 trepunds og 60 topunds, af „snippels“ et lignende udvalg; det er ikke klart, om dette lager også skulle strække til skibets forbrug. Der nævnes endvidere 553 pund skrot og 50 håndgranater, de sidste fra Holland.

Tilsammen indgik alle de nævnte ting som nødvendige led i tilværelsen i etablisementernes lilleverden. Et stort savn var det, hvis en eller anden vare blev brugt op eller helt var glemt ved skibets afsendelse fra Danmark. Man måtte da sætte sine forhåbninger til den næste skibsladning, og undertiden kunne der gå mange måneder, ja hele år, før den indfandt sig. I visse tilfælde kunne man dog forsyne sig hos andre skibe, der kom til kysten.

I reglen havde de danske skibes kaptajner ordre til ikke at anløbe havne undervejs, men først søge land, når de kom til

Guinea. Instruksen for „Charlotta Amalia“s kaptajn Henrik Coll⁴ advarede især mod at løbe ind til havne med fæstninger eller skanser. Hvis han ville søge forfriskning, skulle han sende

Vareprøver fra Guinea, indkommet til Vestind.-guin. Komp. 9/12 1718.
Latches. Røde og hvide farver, i den nederste en smal gul stribe mellem to brede røde striber.

sluppen med højbådsmands mat eller skibsmands mat med 3 eller 4 menige, og de skulle snarest komme om bord igen. Når

⁴ Ordre og Instrux for Henrich Coll, Charlotta Amalia, 18/12 1674, i Skibs-Bøger, Dokumenter og Regnskaber 1674—77 i kompagniets arkiv.

skibet nåede Guinea, skulle der holdes råd om bord, og derefter skulle man undervejs langs kysten tilforhandle sig så mange slaver, som fartøjet kunne føre, og i øvrigt søge at få fat på sådanne ting, som kunne omsættes med fordel. Hvis skibet nåede de danske forter, skulle man skaffe sig underretning om forholdene der og afstå varer til forterne for 1500 rd. efter de priser, som var gældende i hjemlandet. Dette beløb blev umiddelbart før afrejsen fra København forhøjet til 3000 rd. „Ingenlunde må I dog eder så blotte, at det eder i eders slavehandel dermed hindrer.“ Det anbefaledes at sky alle hollandske og andre europæiske forter og loger på den afrikanske kyst så meget som muligt „for at geråde ikke med dem i nogen ulempe“, ligeledes at sky fremmede europæiske fartøjer, men hvis det blev nødvendigt at gå til angreb mod fremmede, skulle „Charlotta Amalia“ forsvare sig til det yderste. „I haver også ej nogen flag på toppen at føre, men agter af; men i Hans Majestæts havne kan I eders flag således lade vaje, som der er brugelig“.

Når man skulle gå så forsigtigt til værks, ja halvvejs stjæle sig til handelen, gjaldt det at have varer om bord, som negrene gerne ville købe. Hvad de indfødte især brød sig om, var tekstilier, smykker, brændevin, våben og visse andre metalgenstande.

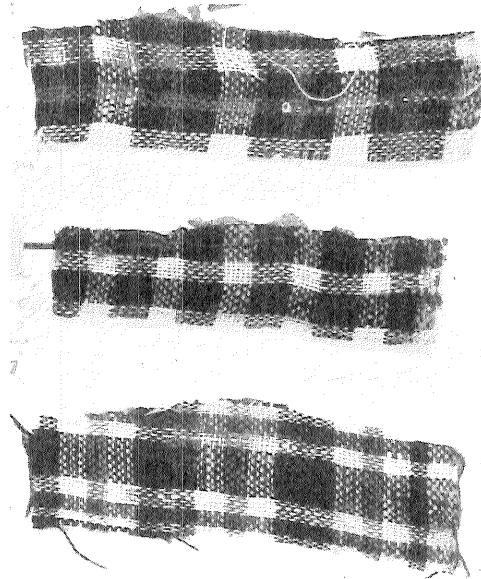
Det fornemste, en neger kunne tænke sig at erhverve, var uden tvivl et gevær. „Charlotta Amalia“ medførte både musketter og flinter. Af musketter var der 4 kister hver med 50 stk., ansat til en værdi af $4\frac{1}{2}$ rd. pr. stk. Af flinter var der 4 kister såkaldte „snaphaner“ og ligeledes 50 stk. i hver af kisterne, undtagen den ene. I denne forbindelse udgjorde også flintesten en handelsartikkel, som regelmæssigt var repræsenteret i ladningerne til Guina; men navnlig var der afsætning for krudt; deraf blev altid udsendt meget mere end til skibenes og forternes eget forbrug. „Charlotta Amalia“ medførte således 72 fade krudt, der var kommet fra Holland.

Senere nævner lager-fortegnelserne⁵ ofte „gebiesde og ge-

⁵ Eks. herpå i Breve og Dokumenter indkomne fra Guinea 1687—1705.

damaserede“ flinter, et udtryk for, at negrene lagde vægt på det pyntelige ydre.

Næst efter bøsser hørte knive til de mest attråværdige europæiske produkter. „Charlotta Amalia“ medførte ikke mindre end 425 dusin med hvide og sorte skafter og med tilhørende skeder. I senere fortegnelser nævnes knive med trykte hæfter

Vareprøver fra Guinea, indkommet til Vestind.-guin. Komp. 9/12 1718.

Store broulis. Hvidt med blå, den øverste med røde, den nederste med brune striber på langs og tværs.

og skeder. Blandt de efterspurgte metalvarer forekom siden også hængelåse og bjelder i diverse størrelser, trompeter, fiskekroge, messingkedler, tinfade og tinkander. Til stadighed afsattes ligeledes en betydelig mængde jernstænger. „Charlotta Amalia“ havde ikke mindre end 2000 stk. om bord.

Blandt de smykker, som kunne afsættes til de indfødte, spillede messingarmringe en rolle. De transporteredes i massevis, pakket i tønder, skæpper og fjerdingkar, og var fremstillet i for-

skellige størrelser og udførelser. Den højst elskede pyntegenstand var dog koraller. „Charlotta Amalia“ medførte 548 unser fine koraller og store partier af andre sorter, således af „quispels“. Siden blev der ført omhyggeligt regnskab med partier og beholdninger i forskellige farver. Der var fine koraller „i allehænde små kulører“, og der var koraller i gule, blå, orange, blodrøde og papegøjegrønne, violette og agat-kulører, „pont“ og „cabesh“koraller. Lige efter år 1700 nævnes gule og blå agat quispel, papegøjegrønne quispel, hvide quispel og hvide krystaller, ja blåstribede, rødstribede og hvidstribede. I forbindelse med denne farverigdom behøver det næppe at siges, at også spejle var i høj kurs.

Den største varerigdom udkrævedes imidlertid på tekstiliernes område. Negrenes farveglæde måtte også her imødekommes. Enskulørte stoffer havde sjældent interesse. Tøjet skulle være stribet eller ternet, gerne i klare farver.

Transporten foregik i kister. „Charlotta Amalia“s titnævnte ladning omfattede flere kister med say⁶, et fint uldent stof vævet med forskellig tæthed og fasthed, velegnet til sommertøj. Endvidere var der 10 stykker perpetuaner, et mere holdbart engelsk uldstof, 30 stykker salemפוריס, et indisk bomuldsstof, importeret til Europa af de asiatiske kompagnier, og 9 stykker „tyrkisk“ stof, formodentlig rødt, ligesom 1 kiste annabas, d. v. s. blå- og hvid-stribede tæpper, der var forarbejdet i Frankrig eller Holland, og 3 kister forskellige ostindiske varer såsom rolandos, gingang, rød alessia, taffecellis og bengalse longe, alt i alt en meget international vareforsyning. Desuden fulgte der med denne som med enhver anden ladning til Guinea et parti slaplakens, gamle sengelagener, ikke mindre end 13 kister fulde, sikre på afsætning til negerkvinderne.

Senere i tiden træffes en stor mængde skiftende stofbetegnelser, til dels undergivet modens luner. Efterhånden blev handelen ikke uden risiko, fordi et stof, der det ene år blev efterspurgt af alle, kunne være næsten usælgeligt det næste, og når

⁶ Beskrivelsen af dette og flere af de i det følgende nævnte stoffer er hentet fra Brun Juuls Handels- og Varelexikon, 3 bind, 1807—12; enkelte oplysninger fra den store Oxford English Dictionary.

guvernementet skrev hjem efter ny forsyning af en stærkt efterspurgt vare, kunne interessen have tabt sig, inden forsyningerne nåede frem.

I en ladning fra 1680'erne forekom således foruden schlesisk lærred, slaplakens og say fra Leith såkaldte lange og korte nikonser og store og korte tapsindos, begge ostindiske stoffer. Lidt senere indbefattede en anden ladning ostindisk topseils, blå salampores, blå baftas, brede tapetentias m. m. I en liste fra 1720'erne nævnes endvidere maderpach, platillias, syrsok, chellos, cherederies og nu også cartun (kattun)⁷.

Til trods for de mange nyheder på markedet bevarede visse stoffer dog deres popularitet ganske godt. Således kendes vareprøver af gingang, der meget ligner hinanden fra 1720 og fra 1828⁸. Dette stof blev oprindeligt fremstillet i Indien, men siden efterlignet i Europa. Ifølge ældre vareleksika vævedes det af bomuld og silke eller bomuld og bast; men en specifikation i Rigsarkivet fra 1728⁹ omtaler silkegingang eller bombaystof.

Af de nævnte stoffer kom også syrsok fra Indien, og det var halvt cartun, halvt hvidsilke eller cartun med gule silkestriber. Det hjemførtes med de danske ostindiefarere, men en bedre kvalitet kunne ifølge ovennævnte specifikation fås over England.

Baftas var fine ostindiske cartuner, som i Europa blev forsynet med påtrykte mønstre og appreteret.

Af det dansk-vestindiske kompagnis cartuner brugte negrene gerne det rødstribede med mørk bund, men især begærede de det kulørte, det blå eller det hvidblommede, som var småspættet. Sidstnævnte mønster var også yndet på tapetentias.

Af indiske stoffer nævnes det omtalte salampores samt

⁷ Samtidig forsøger listen at give tøjstoffernes navne på engelsk; salampores oversættes således ved blewbass, platillias ved slesis, gingang ved custis, chellos ved cherederies.

⁸ Vareprøverne fra 1720 hjemkom med skibet „Croon-Princen“ og ligger nu i pakken Breve og Dokumenter fra Guinea 1717—32; vareprøverne fra 1828 hjemkom med jagten „Laurine Mathilde“ og ligger nu i kommercekollegiets arkiv i Rigsarkivet i en pakke, der forkert er betegnet „Ostindiske Vareprøver“.

⁹ Specification 6/8 1728 i Breve og Dokumenter fra Guinea 1717—32 i kompagniets arkiv.

maderpach, garsi, calemporis og allejars. Salampores og garsi omtales som lettest at afsætte, når de var vel pappet og glinsende og ligesom maderpach bedst, når de kom fra København. Calemporis og allejars var ternede tøjer „som kompagniets cupies“, men bedst fra England. Kompagniets cupies var heller ikke så godt som det engelske, det kneb med den røde farve. Latches var et stof, fremstillet halvt af silke og halvt af bast, og forekommer omtalt som hvidt med sorte eller røde striber.

Af cherederies var der flere slags. Der nævnes bajudepots og nigenipots og en ternet slags chellos som alle var at få fra England; andetsteds nævnes også pallem pores og challempores. Chellos nævnes i vareleksikonet som et bomuldsstof.

Af broulis var den „små engelske“ eller pepper broulis og den „store engelske“ eller „photees“, fordansket til photasser eller fetasser. Visse andre slags broulis var bedst fra Holland.

Sussi var et stof „alene til blanke (hvide) at gøre paviljon af for myg“. Plastillias var europæisk lærred, ifølge en af specifikationerne bedst fra Hamburg og Slesvig.

Særlig efterspurgte var tørklæder, med et indisk ord ofte kaldet romals, fremstillet af silke eller bomuld, sribede eller ternede og i talrige farver, hyppigt fabrikeret også i Europa. „Små franske broulis“ hed på engelsk cotton romals. Meget yndede ved de danske forter var højrode og rød- og hvidsribede tørklæder.

Blot denne brudstykkeagtige oversigt giver et indtryk af, hvor meget Indien havde at bringe den vestlige verden på tekstiliernes område. Disse farveskønne og lette stoffer behagede i fuldt mål beboerne i tropevarme lande, og Europæerne lærte hurtigt at lave dem efter for at tilfredsstille købelysten hos negrene, hvis egne tekstilfrembringelser, i alt fald i nærheden af de danske guineaforter, var såre beskedne.

Egentlig mønt havde negrene ikke til hjælp ved omsætningen; men man hjalp sig i stedet ved bos eller kauris, der også bestandig indgik i vareforsendelserne til etableringerne i Afrika.

Det siger sig selv, at udrustningen af et skib til Guinea i høj grad måtte virke oplivende på hjemlandets erhvervsliv.

Handelsfolk tjente godt på leverancen af de betydelige varepartier, og for så vidt varerne var af indenlandsk tilvirkning, faldt der også noget af til producenterne. Smede, snedkere, sejlmagere, vævere, samtlige håndværk og industrigrene måtte yde hver, hvad de kunne, og enten guineahandelen gav udbytte eller ej til det vestindisk-guineiske kompagnis aktionærer, skaffede den omsætning og fordele til mange af hjemlandets borgere og bidrog til Københavns flor som handelsby.